

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

XI. KÖTET. — 5. SZÁM.

EMLÉKBESZÉD
LAUFENAUER KÁROLY

LEVELEZŐ TAG FELETT
MAGY. AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

KÉTLY KÁROLY

L. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1902. április 28-án tartott összes ülésén.)

Ára 30 fillér.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1902.

EMLEKBESZÉDEK

A M. T. AKADÉMIA ELHÚNYT TAGJAIRÓL.

I. KÖTET.

I. Korponay János l. t.-ről. <i>Kápolnai Pauer István</i> l. tagtól	— kor. 20 fill.
II. Suhayda János lev. tagról. Dr. <i>Konek Sándor</i> r. tagtól ...	— » 20 »
III. Morócz István lev. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól ...	— » 20 »
IV. Révész Imre l. tagról. <i>Ballagi Mór</i> r. tagtól ...	— » 40 »
V. Broca Pál külső tagról. <i>Lenhossék József</i> r. tagtól ...	— » 60 »
VI. Asbóth Lajos lev. tagról. <i>Kápolnai Pauer István</i> lev. tagtól	— » 20 »
VII. Ami Boué külső tagról. Dr. <i>Szabó József</i> r. tagtól ...	— » 20 »
VIII. Fabritius Károly lev. tagról. <i>Kozma Ferencz</i> lev. tagtól ...	— » 80 »
IX. Jerney János emlékezete. <i>Gyárfás István</i> lev. tagtól ...	— » 40 »
X. Mihályi Károly lev. tagról. <i>Domanovszky Endre</i> lev. tagtól	— » 20 »

II. KÖTET.

I. Molnár Aladár levelező tagról. <i>Tanárky Gedeon</i> l. tagtól	— » 40 »
II. Árkosi Benkő Dániel lev. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> lev. tagtól	— » 20 »
III. Mailáth Gy. emlékezete. Gr. <i>Szécsen Antal</i> t. tagtól ...	— » 20 »
IV. Charles Róbert Darwin k. tagról. <i>Margó Tivadar</i> r. tagtól	— » 80 »
V. Wöhler Frigyes k. tagról. <i>Nendtvich Károly</i> l. tagtól ...	— » 20 »
VI. Érkövy Adolf l. tagról. <i>Galgóczy Károly</i> l. tagtól ...	— » 20 »
VII. Zsivora György l. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> rendes tagtól ...	— » 40 »
VIII. Fenzl Ede k. tagról. Dr. <i>Haynald Lajos</i> igazg. és t. tagtól	— » 60 »
IX. Sainte-Claire Deville Henrik k. t.-ről. <i>Than Károly</i> r. tagtól	— » 60 »
X. Mignet Ferencz k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> igazg. tagtól ...	— » 20 »

III. KÖTET.

I. Tarczy Lajos rendes tagról. <i>Török József</i> r. tagtól ...	— » 20 »
II. Thiers Lajos Adolf k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> t. tagtól	— » 20 »
III. Lönnrot I. k. tagról. <i>Hunfalvy Pál</i> r. tagtól ...	— » 40 »
IV. Baintner János l. tagról. <i>Apáthy István</i> r. tagtól ...	— » 20 »
V. Guizot Ferencz k. tagról. <i>Trefort Ágoston</i> t. tagtól ...	— » 20 »
VI. Horváth Cyrill tisz. tagról. Dr. <i>Pauer Imre</i> tisz. tagtól	— » 20 »
VII. Davis József Bernát k. tagról. <i>Lenhossék József</i> rendes tagtól	— » 40 »
VIII. Vandrák A. lev. tagról. <i>Vécsey Tamás</i> lev. tagtól ...	— » 40 »
IX. Konek Sándor r. tagról. <i>Kautz Gyula</i> r. tagtól ...	— » 20 »
X. Kruesz Krizosztom t. tagról. <i>Hollósy Jusztinián</i> lev. tagtól	— » 40 »

IV. KÖTET.

I. Zsoldos Ign. r. tagról. <i>Tóth Lőrincz</i> r. tagtól ...	— » 60 »
II. Benfey Tivadar k. tagról. <i>Budenz József</i> r. tagtól ...	— » 20 »
III. Frankenburg Adolf l. tagról. <i>Vadnai Károly</i> l. tagtól ...	— » 40 »
IV. Tárkányi Béla József t. tagról. <i>Szvorényi József</i> t. tagtól	— » 60 »
V. Dr. Henle Jakab k. tagról. Dr. <i>Mihalkovics Géza</i> r. tagtól	— » 20 »

LAUFENAUER KÁROLY LEV. TAG EMLÉKEZETE.

KÉTTY KÁROLY 1. tagtól.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1902. április 28-iki összes ülésén.)

A Magy. Tud. Akadémia megtisztelő felhívásának készségesen engedve, kegyeletes tartozást rovak le, a midőn *Laufenauer Károlyról*, Akadémiánk korán elhunyt lev. tagjáról emlékezem meg. E megemlékezés nemcsak alkalmi s formai kötelesség, hanem tartozás az elhunyt iránt, ki életében az egyetem, a tudomány s az orvosi kötelességek egyik legkiválóbb munkása volt, — beszámoló a történelemnek, mely az élet végén az emberek egész multja felett ítél, s tanúság a jövő nemzedéknek, mely az elköltözöttek sorában magának ideálokat keres.

Szomorú érzéssel veszem a tollat kezembe, a midőn visszatekintek annak érdemdús pályafutására, ki tanítványom, majd benső barátom és tanártársam lett. Korra nálamnál jóval fiatalabb lévén, benne mindig a jövő emberét láttam, ki szaktudásának teljes fegyverzetével, idealismusának varázserejével, jelleme szilárdságával még hosszú s az eddigi eredmények után dicsőséges pályára volt hivatva. Gyorsan és izzó fénynyel égő életfáklyája fagyos szél által 1901. április 27-én váratlanul, pillanat alatt oltatott ki. Barátai, kartársai, tisztelői, rokonai megrendítve álltuk körül korai sírját s őszinte könyeket hullattunk vesztességünk felett...

Laufenauer Károly 1848. év július hó 17-én született Székesfehérvárott, polgári szülőktől. Elemi és gymnasiumi tanulmányait ugyanott végezte s 1868-ban, mint »eximio modo maturus«, lépett a budapesti egyetem orvosi szakának hallgatói sorába, s ugyancsak itt avattatott 1873-ban orvos-doctorrá. Vagyontalan szülők gyermeke lévén, már mint orvostanhallgató tanítással kereste kenyerét s talán ez magyarázza, hogy egész életén keresztül a munkaszeretet s szünetet nem ismerő tevékenység voltak, kiváló szellemi erői mellett, sikereinek egyedüli rugói. Practikus esze, gyors felfogása és biztos ítélőképessége már medicus korában közbeszéd tárgyát képezte. A lényegest a lényegtelenről, a szükségest a nélkülözhetőtől, a hasznost a feleslegestől alig tudta kortársai közül valaki oly gyorsan megkülönböztetni, mint ő. Ezen képességei révén jóval kevesebb fáradsággal érte el azt, mi másoknak nagyobb munkába került. Szigorlatait kitűnő eredménnyel végezte. E mellett nem hanyagolta el a társadalmat sem. Humora, szellemessége, tapintatossága közkedvelté tették. Egyetemi tanulmányai közben szépirodalmi működésre is maradt ideje, apróbb tárczákat és novellákat közölt. Befejezve egyetemi pályáját, még mielőtt orvosdoctori diplomáját elnyerte volna, boldogult *Schwartzer Ferencz* budai magán elmeegógyintézetében nyert 1873-ban, mint másodorvos, alkalmazást. E körülmény lett pályafutásának fordulópontja. Gyorsan letette szigorlatait és, bár állását eleintén csak átmenetinek tekintette s orvosi praxisra szülővárosába vágyakozott, csupa kötelesség-szeretetből komolyan kezdett foglalkozni a pszichiátriával. Az előtte új szakmát *Schwartzer Ferencz* atyai vezetése mellett csakhamar megszerette. Megismerte az orvosi tudomány ezen, akkoriban még nagyon mostoha viszonyok között lévő ágát. Belátta rendkívüli fontosságát és szükségét érezte annak, hogy a tárgy behatóbban és tudományosan műveltessék. Elodázhatatlannak vélte ezen speciális szakma tanítását az egyetemen és sürgős intézkedéseket követelt a szegény, szánandó elmebajosok ellátása és elhelyezése tekintetében.

Laufenauer 1875-ben megjelent, de ma is változat-

lanul értékes kis monographiájában (Az elmeegógyintézetek túltömöttsége, annak okai- és elhárításáról. Budapest 1875.) figyelembe veszi az elmebetegek ügyének nemzetközi statisztikáját, keresi a túltömöttség okait s arra a következtetésre jut, hogy a civilizáció, az öröklés és iszákosság, a népesség gyarapodásának $\frac{1}{10}$ -ától függetlenül szaporítják az elmebetegek számát s ez egyik fő oka a túltömöttségnek. Ezen következtetését az egész világon gyűjtött számadatok ma is igazolják s tényleg, ha senki nem vonja kétségbe azt, hogy az ipar fejlődésével az ipari megbetegedések is szaporodnak, az is természetes, ha az agyvelő mindinkább fokozott igénybevételével ezen szerv megbetegedése is gyakoribbá válik.

Egy másik oka elmeegógyintézeteink túltömöttségének a »no restraint« behozatala és az elmeegógyító helyek humánusabb szelleme.

»Mostani elmeegógyintézeteink már közönséges kórházak jellegével bírnak, minden tartózkodás nélkül keresztheti fel bárki s a hol lehet gyógyulást, a chronikus bajoknál ápolást nyújtanak a betegeknek.«

»A mióta elmeegógyintézeteink ezen nagy reformokon mentek keresztül, a gyógyulási százalék tetemesen nagyobboldott, az elmeegógyintézetek szokványos lármáját nagyobb csend váltotta fel, az intézmény pedig a nagy közönség háláját és elismerését érdemelte ki. S így nem csoda, ha az elmebetegek mind oda tódulnak s csakhamar elégtelenek a betegek befogadására.«

Egy más természetes oka a túltömöttségnek az intézeti halálozás csökkenése: »... mert a szorgos ápolás által a halandósági $\frac{1}{10}$ tetemesen kisebbedik«. Számításokat tesz és kimutatja, hogy ezen alapon egy 500 főre berendezett intézetben 10 év alatt 200 főnyi pangás létesül.

Egyik legfőbb oka azonban az elmeegógyintézetek túltömöttségének a gyakorló orvosok járatlansága az elmebajok felismerésében. Ez okból, mire az elmebetegek az intézetbe felvétetnek, betegségük egyik-másik stádiumán már átmentek s rendesen mint gyógyíthatatlan betegek válnak az intézet terhére és így elfoglalják más, friss esetek

elől a helyet. Ezt, s a további okokat is elévülhetetlen igazsággal sorolja fel: . . . »ezen lassú eljárás practikus, valamint tisztí orvosainknak az elmegyógyászatban való járatlanságában leli magyarázatát. Legtöbb orvosaink a psychiatriát mellékes, jelentéktelen és alárendelt studiumnak tartják, mely meg sem érdemli, hogy valaki vele tüzetesen foglalkozzék. Legtöbben elhagyják az egyetemet a nélkül, hogy psychiatriát hallgattak volna, vagy, ha be is iratkoztak egy félévre, elégnék tartják egy-két felolvasáson megjelenni; s ezzel a tudományyal fölfegyverkezve sokan elég erősnek is hiszik magukat adandó alkalommal a diagnosist megcsinálni, sőt lege artis a therapiát is megállapítani.« A túltömöttség és az elmebetegek ügyének elhanyagolását illetőleg egy más, ma is fennálló tényező, az elmebetegek hiányos gyógyítása nemcsak az intézet falain kívül, hanem azokon belül is . . . »Jól tudjuk, hogy a provinciális kórházak hogy vannak berendezve az elmebetegeket illetőleg! S így nem csoda, ha a gyógyulási % tetemesen alászáll, vagy pedig a gyógyulási tartam felette meghosszabbodik, a mi ismét a gyógyintézetek túltömöttségéhez vezet!«

A nemes emberbarát s sociologus is megnyilatkozik benne már e kis munka keretében: »a társadalom egy munkás kéztől lesz megfosztva, az állam egy adófizető polgárt veszít; az illető család kenyérkeresőjétől fosztatik meg s végre is a beteg csak az állam terhére esik. Pedig az elmebetegek ellátása sokkal költségesebb mint a szegényügy«. A kérdésnek ilyen gondos és mélyen átgondolt tárgyalása után az okok elhárításáról értekezik. Szól az öröklésről és az iszákosságról, hangsúlyozza az elmekórtan egyetemi oktatásának szükségét, felhívja a figyelmet a törvényszéki elmekórtan fontosságára s egyetemi elmekórtani klinika felállítását sürgeti s végül áttér az elmebetegek ügyének direct megoldási módszereire. Kifejti, hogy túlsúfolt intézetekben nem lehet gyógyítani, hogy az elmebetegeket gyógyíthatóság s gyógyíthatatlanság czímén külön intézetekben elhelyezni képtelenség és csak árt az egész ügynek. — Ezen, ma már az egész művelt világban elhagyott s még csak nálunk istápoltt elvvel szemben részletes számadatokkal

kifejti a családi és coloniás ápolás előnyeit: ... »a coloniák tökéletesen pótolják a nagy költséggel emelt és dotált tápintézeteket és mintegy természetes csatornáit a zárt intézeteknek, a melyeken át túltelt osztályaikat leapasztthatják a rendes létszámra. Másrészt, a coloniák képezik az összekötő hidat az elmeógyintézet és a külvilág között ... s e szerint a visszaesések veszélye is tetemesen kisebbedik.« Ezt az utóbbi tételt 25 évvel később az utolsó párisi kiállítás alkalmával *Oláh* az összes nemzetek elmeorvosainak helyeslésével hangoztatta.

Laufenauer látja és elmondja azt, hogy: »zárt intézetek egyhangúsága nagy fokban nyomasztólag hat a betegre, bizonyos közönyösség fejlődik ki náluk, az akaraterő önkéntes nyilvánulása megszűnik s napról-napra szemlélhetjük az illető betegek szellemi degenerációját és morális elszegényedését. Ilyen betegek a szabadság igen élénkítőleg hat, jobban mint bármely más excitans ... Magunkról tudjuk, mily különbség van egy oly ember között, ki órákra menő teendőit a szobában s a között, ki a szabad természetben végzi azokat«.

A szabadság mint elsőrendű tényező mellett igen nagy szerepet játszik még a mérsékelt munka hatása.

Végül hangsúlyozza az építési költségek csekély voltát, a coloniák gazdasági hasznát, az olcsó fentartást s a mind-ebből eredő nemzetgazdasági hasznót s így végszavait még ma is bátran ajánlhatnók a magyar elmebeteg-ügy vezetőinek figyelmébe ... »A coloniák sokkal olcsóbbak és eredményeikben messzehatóbbak, mint azon táp- és ápoló osztályok, melyek mai napság a túltömött intézetek részben való kiürítése céljából emeltetnek.«

»A colonia napjainkban már minden nagyobb elme-
gyógyintézetnek a humanismus és tudományos előhaladás által követelt kiegészítő része, amaz egyetlen tartós módszer, a melylyel az elmeógyintézetek túltömöttségét elháríthatjuk.«

Ezt a *Laufenauer* által oly szépen kifejtett álláspon-
tot vallja ma az egész modern psychiatria és ezt az elvet:
»mert jobb és olcsóbb« követik is az összes kulturállamok.

Képessége, tudományos munkássága az egyetemi körök figyelmét is felkeltették s *Laufenauer* 1876-ban ösztöndíjat nyert, s külföldi tanulmányútra indult. A tudomány iránt fogékony lelke egész hevével fordult most amaz új irány felé, a mely az agy-idegkórtani bűvárkodás terén derengeni kezdett.

A midőn Franciaországban 1792-ben *Pinel* és később Angliában *Conolly* az elmebetegeknél beszüntették a kényszereszközöket s a humánusabb és észszerűbb bánásmód, egészségesebb áramlatot indított meg az elmegyógyászat terén, a XIX. század elején több kiváló elmeorvos, mint: *Esquirol*, *Bayle*, *Calmeil*, *Foville*, *Schroeder van der Kolk*, *Nasse* stb. az orvosi tudomány szakmái közt az elmekórtannak is polgárjogot biztosítottak, s az előző századok babonás, téves hite, felfogása letűnt, a sokáig domináló philosophiai és metaphysikai irány elhomályosodott; a természettudományok exact vizsgálati módszereinek alkalmazása mellett élesebben kezdett kidomborodni a klinikumi kutatások módszere, a melynek eredményei főleg akkor öltöttek tudományos alakot, a midőn *Flemming*, *Jessen* és főleg *Zeller* nyomán haladt *Griesinger* korszakalkotó tanácskönyve 1845-ben megjelent. *Laufenauer* ezen irány befolyása alatt fejlődött s szerezte meg psychiatriai ismereteinek alapjait.

A klinikumi irányt azonban csakhamar háttérbe szorították s a szakbúvárok figyelmét nagyban lekötötték amaz eredmények, a melyeket az agy fejlődéstana, bonczolástana, élettana és kísérletes kórtana terén eszközölt vizsgálatok értek. A 70-es években *Fritsch*, *Hitzig*, *Ferrier*, *Munk*, *Balogh* és mások által az agy működésére vonatkozó kutatások; *Stillling*, *Flechsig*, *Westphal*, *Luis*, *Meynert* s másoknak az agy finomabb szerkezetét megvilágító buvárlatai újabb látókört nyitva, a szakemberek egész sorát buzdították tevékenységre.

Laufenauert, a fiatal psychiatert, ez új irány lelkesítette s *Meynert* és *Westphal* kórodáján a mesterek vezetése mellett elsajátította az idegrendszer finomabb bonczolási és szövetvizsgálati módszereit. Ezen tanulmányaiból kifolyólag

jelentek meg közlései az Orvosi Hetilapban 1877-ben »kettős hidképződés; a kis-agy összefüggése a nagy agygyal« czímen; ezután a bécsi elmekórtani társulatban »Anatomisch-pathologischer Befund bei einem Falle von progressiver Paralyse« czímen tartott előadása; majd a magy. tudom. Akadémia értesítőjében 1879-ben »Agyszövetteni vizsgálatok« stb. Mindezen dolgozatok értékesek és magyar orvosi irodalmunkban úttörők voltak.

Külföldi útjáról hazatérve, 1878. márczius 1-től 1882. év augusztus 31-ig a lipótmezei országos tébolydában mint másodorvos volt alkalmazva. A tébolyda nagy beteg- s bonczolási anyaga bő alkalmat s teret nyújtott arra, hogy elmekórtani buvárlatait folytassa. Különösen kötve tartotta figyelmét a tébolyda törvényszéki megfigyelési anyaga, miután az időben a férfiosztályon állandóan 30—40 fegyencz elmebeteg volt megfigyelés alatt. Az elmekórtan e legnehezebben elbírálnak alakjainak megfigyelésébe merülve, a törvényszéki orvostanban nagy iskolázottságra tett szert. A tébolyda rendes munkakörén kívül főleg az idiotismus, a paralysis progressiva, az epilepsia, a koponyasértésekből származott elmebajok és az agy góczbántalmai képezték tanulmányai tárgyát, de legbehatóbban azon elmekóralakokkal foglalkozott, a melyeket gerinczvelőbántalmak kísérték.

Minthogy a tébolydának prosectora nem volt, *Laufener* végezte az összes bonczolásokat. Az általa végig észlelt kóreset és a szintén általa végzett bonczolás tette lehetővé, hogy az élön észlelt elváltozások okait az elhalt agyában keresni alkalma nyílt. Ezen vizsgálatai eredményeként néhány ezer görcsövi készítményt hagyott hátra.

Az 1878-ik év elején a budapesti egyetemen az elmekór- és gyógytan magántanárává képesítettetett. 1881-ben pedig a szent Rókus-kórház megfigyelő osztályának rendelő orvosává s 1882-ben nyilv. rendk. tanárrá nevezetett ki s egyúttal a törvényszéki lélektan előadására is megbízást nyert. Majd 1891-ben nyilv. rendes tanárrá léptettetett elő s tanítási jogosultsága az idegkórtanra is kiterjesztetett. Ezen időben még mindig előszeretettel foglalkozott az agy és idegrendszer kórbonczolástanával s histológiájával, a

mit egyes későbbi közlései bizonyítanak. Ilyenek »Három kórbonc- és szövettani készítmény demonstrációja«, »A mandolamag betegségeiről«, »A chorea gravis kórképe és szövettana« stb.

Mint minden elmeorvosnak, neki is éreznie és tapasztalnia kellett, hogy habár az ép és kóros viszonyok durvább és finomabb bonczatani vizsgálata a központi idegrendszer szerkezetére vonatkozó ismereteinket több irányban gyarapította: az egyes elmekórformák lényegét, a psychés zavarok anyagi alapját nem volt képes megvilágítani s ezért az elmekórtanban a domináló szerep mégis csak a klinikumi észlelések és megfigyelések számára marad. Innen magyarázható, hogy jóllehet működésének előbbi időszakában sem feledkezett meg szakmájának klinikumi alapon való műveléséről, a mi mellett szólnak napvilágot látott cikkelei, mint »Az agykérgi epilepsiáról«, »A tejsav mint altató szer«, »Adatok a brómkálium és nátrium hypnotikus hatásához«, »Az agybujakór gyógykezeléséhez«, »A typhus viszonya az elmebántalmakhoz«, »Az iszákos rezgőrgöngök, fehérjevizelése« stb. — tevékenységének későbbi szakában csaknem kizárólag a klinikumi irány művelésének szentelte idejét. A mellett, hogy semmiféle, szakmája körébe tartozó újabb áramlat sem kerülte el figyelmét, tevékenysége súlypontját, számos külföldi elmeorvos példájára, az idegkórtanra helyezte.

1883. év márczius havában édes atyját veszíté el. Anyja szül. Eisenbarth Júlia pedig 1892. márczius 9-én halt el. A gyengéden érző és szülőit szerető fiú szívére mély benyomást gyakorolt mindkét haláleset.

A midőn *Heidenhain*, *Charcot*, *Bernheim* s mások a hypnotizmus és hysteria körül végzett észleletei megjelentek, *Laufenauer* az elsőik között volt, a ki teljes odaadással szentelte idejét ezen állapotok tanulmányozására. Hazánkban tulajdonképen ő foglalkozott legelőször tudományos alapon ezen kérdésekkel, később *Högyes Endrével* szövetkezve, az ide vonatkozó tünetények kutatása közben több fontos élettani törvényt derítettek fel, nem egy kérdésben előzve meg a külföldi bűvárkodást is. Különösen érdekes ezen

vizsgálatokból kifolyólag azon új tények felfedezése, hogy hypnotizált nőknél a retináról fénynyel, a hallóideg végkészülékéről hangokkal, a test bizonyos izmaiban összehúzódásokat lehet létesíteni. Ide vonatkozó közleményeinek egész sora jelent meg »A hypnotismus tünetényeiről hysterio-epileptikus nőknél »Hemianaesthetikus testrészek villamos ingerelhetőségének viszonyai«, »Suggestiókról és a provokált paralysisról«, »Hysteriás ideg-izomtúlingerlékenységről«, »Az orvosságok távolságra hatásáról«, »Des contractures spontanées et provoquées de la langue chez les hystéro-épileptiques«, »Súlyos hysteria esete«, »Elalvási rohamok hystero-epileptikus neurosis kapcsán«, »Hysterikus paraplegia autosuggestio folytán«, »Fiúgyermek hystero-epilepsiájáról«, »Castrált hystero-epilepsia esete«, »Monoplegia hysterica esete«, »Hysteriás petit mal esete«, »Hysteriás hemiplegia«, »Perimetrikus vizsgálatok a látótérszűkületet illetőleg«, »A hypnotismusról«, »Az idegességről«.

1890-ben a magyar jogászegylet egyik teljes ülésében »kétes elmeállapotok a törvényszék előtt« czímen tart nagy érdeklődéssel fogadott előadást; ugyanitt azon év végén a psychiatria és büntető jogról értekezett, mely értekezésében főleg egy jogi író tanulmányának czáfolatával foglalkozott, kijelentvén, hogy a bíró semmi esetre sem szerepelhet mint pathopsychologus. Kimondja azt is, hogy az a felvétel, mintha valakinek azért, mert idióta, beszámíthatósága fel volna függesztve, nem áll.

1894-ben a természettudományi társulat népszerű estélyén tart sorozatos előadásokat, melyeket 1897-ben a szabad Lyceumban tartott felolvasása »az idegességről a családi életben« követett. Ezen előadások 1899-ben könyvalakban is megjelentek.

1898-ban az Akadémiában megtartja levelező tagsági székfoglalóját »A mult századi boszorkányperek« czímen, 1899-ben pedig ugyanott a »vérizzadásról« értekezik. A belgyógyászat kézikönyvébe a »hűdéses elmezavar«, a »vízfejűség«, »a maladie des tics«, a »hysteria« és »neurasthenia« nagy fejezeteit írta meg. Ezen dolgozatokban is nemcsak az évek hosszú során át szakmunkában megizmosodot agy-

velő becses termékét látjuk, hanem úgy mint mindenben, a mit *Laufenauer* alkotott, az ő megválogató képességét s divatos felfogástól függetlenségét. Lesznek sokan, kik az ő felfogásának, mely szerint a neurasthenia és hysteria egy és ugyanazon betegség, ellentmondanak; de határozottan érdem számba megy minden önálló nézet, mihelyest új szempontokat állít fel és új oldalról világítja meg a tárgyat, a mely a megoldástól még távol áll és a melynek lényegmagyarázatához minden újabb theoria egy-egy lépéssel közelebb vezet.

Ezekben kimerítően és tárgyilagosan méltányoltuk *Laufenauer* tudományos munkásságát, térjünk most már át tanári működésének bírálatára. *Laufenauer* volt egyetemünkön az elmekórtan első rendes tanára s így a tanszék története voltaképen vele kezdődik, noha az elmekórtan oktatásával egyetemünkön már régebben is találkozunk. *Schwartz* *Ferencz* 1860-ban lett az elmekórtan magántanára, kit kivételesen nemcsak az előadási kísérlettől, hanem a »tudományos beszélgetéstől« is felmentettek. Közkedveltségű előadásait sokan látogatták; *Schwartz* *Ferencz* nemcsak a munkás tanítványok egész sorát nevelte, hisz *Bolyó*, *Niedermann*, maga *Laufenauer*, *Lechner*, *Schwartz* *Ottó* mind az ő iskolájából kerültek ki s az elmegógyászatot megszeretni s előbbre vinni tőle tanulták, hanem *Schwartz* *Ferencz* írta meg 1858-ban az első magyar rendszeres elmekórtani tankönyvet »A lelki betegségek általános kór- és gyógytana, törvényszéki lélektannal. Orvosok, egészségügyi hivatalnokok és törvényszéki bírák számára«. Pest, 1858.

Laufenauer tananyagát a megfigyelő osztályból merítette és azt jól ki is aknáztá, de élete legfőbb vágyát, hogy modern berendezésű elmegógyászati klinikát kapjon, elérni nem tudta. Vigasztalására szolgált idegkórtani ambulatoriuma, mely az üllői-úti orvosi telep központi épületében talált elhelyezést, s melyen évenként közel 3000 járó beteg fordult meg s ugyanott rendezte be laboratóriumát is, melynek értékes metszet-gyűjteménye első rangú külföldi kapacitások előtt is elismerést aratott. Tanítványai

sorából *Moravcsik*, *Schaffer*, később *Pándy* nevei eléggé dicsérik a mester kezét. *Laufenauer* és tanítványai alkotják az első, külföldön is számot tevő magyar elme- és idegkórtani iskolát.

1891-től kezdve publicatiói gyérebben jelennek meg, úgy látszik, mintha ekkor tanítványai vették volna át az irodalmi munkásság terheit s *Laufenauert* intézetének vezetése, a tanítás, közéleti tevékenység s az elme- és idegkórtani gyakorlat vennék igénybe. Természeti törvény, hogy minden élő lény idővel lassítja, majd beállítja munkáját s azt az utódok kezdik átvenni, — a legdúsabban termő fa is magvaiban tenyészik tovább, így a tudós hivatását csak akkor tölti be teljesen, ha maga helyére munkát átvevő és azt sikeresen folytató utódokat nevel. S hogy *Laufenauer* e tekintetben egyike volt legkiválóbb tanárainknak, azt bizonyítja egy egész könyvtárt kitevő munkásság, mely az ő szellemi fensőbbségének befolyása alatt klinikumáról kikerült. Több mint 200-ra rúg azon dolgozatok száma, melyeket tanítványai 16 év alatt magyar, német, francia nyelven közrebocsátottak.

Egyéni, társadalmi felfogását jellemző módon tüntetik fel a paralysis progressiváról írt következő sorai: »Keresztül kell magát a társadalomban törnie azon elvnek, hogy kiki arra a helyre álljon, a melyre szellemi képességeinél fogva hivatva van; a ki nem bírja a középiskolai munkát, az legyen mesterember, gazdálkodó, szóval válasszon olyan életpályát magának, melyet szellemi erőivel megbir. Hány nagy reményekre jogosító fiatal embert láttam már férfikorának delén összeroskadni a munka súlya alatt, melynek megtanulására erőltetve, elvégzésére képesítve nem volt...«

A gyakorlatra igen fontos az a kijelentése, hogy a paralysis gyógyítható. A legtöbben, kik e baj classikus eseteit ismerik csupán, túlmerésznek tartják ez állítását; de a kinek, mint éppen *Laufenauer*-nek, alkalma volt a paralysis legkezdetibb szakait észlelni, melylyel a beteg még tébolydába is alig vagy sohasem kerül s a baj további lefolyását követni, az joggal mondhatta: »hogy a következő évek alatt minél gyakrabban fogjuk olvashatni, hogy

a paralysis gyógyítható. Nézetem szerint annak oka, hogy eddig oly kevés gyógyult eset ismeretes, a hiányos észlelésben rejlik. Eddig csak a manifest paralysisok gyógyult eseteit ismerjük, de mennyi lehet azoknak száma, kiknél a betegség megáll és visszafejlődik a nélkül, hogy a valódi baj felismertetett volna.»

Igen szépen, az életnek közvetlen ismeretével, írja a neurasthenia fejezetében a következőket, melyek méltók arra, hogy a társadalom minden rétegében megszivleltessenek: »Neurasthenia fejlődik, midőn a túlfeszített munkához, a pihenés és erőpótlás hiányához, az egyre fáradtabb elmét mesterségesen izgató szerek túlságos élvezete járul. Tantervkészítők, kik szükségeset és feleslegeset óhajtanak válogatás nélkül a fiatal agyvelőkbe préselni, mely a tanultak nagy részének soha az életben semmi hasznát nem veszi; tanárok, kik nem a tanításban, hanem rosszul készült tankönyvek betanultatásában, szigorú censurázásban vélnek eleget tenni hivatásuknak; szülők, kik hiúságból vagy hogy a tandíjat megtakarítsák, szorítják reá kevésbbé tehetséges gyermeküket is a minden áron jeles osztályzatért való önsanyargatásra; a társadalom, mely elnézi, sőt megköveteli, hogy kiki többet mutasson, mint a miye van, hivatalok, melyekben protectio hiányában csakis a stréberkedés visz előre; az állam és a bürokratizmus, mely hivatalnokainak idegenergiáját roskadásig kihasználja, pihenést pedig csak akkor enged, ha alkalmazottja teljes munkaképtelenségével bizonyítja, hogy erre szüksége van: ezek többek között főbb forrásai az ideggyöngöseséget kiváltó szellemi túleröltetésnek.«

Bölcsen és a betegség lényegébe mélyen belátva osztja orvosi tanácsait. Hangsúlyozza, hogy a beteg az orvosban nemcsak rideg gyógykezelőjét, hanem egyszersmind jótevő embertársát is lássa. Jellemző *Laufenauer* elfogulatlanságára, hogy ő, hazánkban a hypnosisnak első nagy mestere, annak »óvatos« és »ritka« alkalmazását nem tudja eléggé hangsúlyozni.

Az egyetem 1872-ben tett felterjesztésében egy 50 ágyas elmeorvosi klinikum terveztetik, de fájdalom e tervpium desiderium maradt, daczára, hogy a kolozsvári egye-

tem 1900-ban fényes és mintaszerű elmekórtani klinikumot kapott, hol pedig az összes orvostanhallgatók száma alig múlja felül *Laufenauer* egy-egy félévi hallgatóinak számát; daczára, hogy ő a klinikum építését folytonosan sürgeti, a budapesti egyetemen ma sincs a pszichiatriának kórodája. Valóban csakis *Laufenauer* szívós egyéniségén mult, hogy kedvét ilyen viszonyok közt sem veszíté el.

A tanítás ügye sajnálatos visszaesést mutatott, a midőn 1889-ben a főváros tanácsa a megfigyelő osztályt Budán, egy egészen más célra épült, s így psychotherapiára s klinikumi oktatásra teljesen alkalmatlan házba helyezte át. A nagy távolság s a közlekedés nehézségei miatt a hallgatók száma tetemesen megcsökkent a budai oldalon; ellenben az orvoskari központi épületben tartott előadásait tömegesen látogatták. *Laufenauer* nagy lelki energiájára vall az, hogy ő a legmostohább viszonyok közt is dolgozott és dolgoztatott. Éber szemmel őrködött azon, hogy az anyag tudományosan értékesítve legyen, tudva azt, hogy az irodalmi munkásság nemcsak felfedezésekre és az egyéni hiúság kielégítésére való, nem is csupán repraesentativ kötelessége a klinikumnak, hanem a tanításnak, önképzésnek is legbiztosabb eszköze. Azért nála mindenkinek, lett legyen az assistens, gyakornok vagy kórházi orvos, dolgoznia kellett, a dolgozatokat mindig ő maga ellenőrizte.

Az idegorvos *Laufenauer* soha sem veszítette el szemei elől azt, hogy ép idegműködés csak egyébként is ép szervezetben lehet, s ezzel hű maradt mesteréhez, *Wagner János* tanárhoz, kinek arczképét mindig kegyelettel őrizte íróasztalán. De nemcsak a test egészségét tartja szükségesnek az idegrendszer normális működéséhez, hanem a józan biologikus viszonyokat, a consolidált társadalmi rendet is. S itt megnyilatkozik benne az igaz emberbarát nemes socialismusa: »minden okos feleségnek első és főgondja legyen, hogy a családfő agyon ne dolgozza magát, okos munkabeosztást kövessen és tartson« ... Óva int a nőemancipatio túlhajtásaitól: »nagy aggodalommal tekintek, mondja ő, minden olynemű törekvésre, mely a nőt kizavarná a természettől neki jelölt hatásköréből.«

Laufenauer az ő egyéni kiválóságait, szakmájának szeretetét, mély humanizmusát az orvosi gyakorlatban is érvényesítette, mint elme-, kedély- és ideg orvos rövid idő alatt nagy gyakorlatra és közkedveltségre tett szert. Úgy mint a tudományban, a gyógyítás terén sem volt sohasem merev, egyoldalú s elfogult. Nem kereste a doctrinair therapiái elvek diadalát, csupán a beteg gyógyulását tűzte ki célul, bármi úton érte is azt el. Ő a nemes, öntudatos suggestióban felülmulthatatlan gyógyító szert látott s a hitnek, bizalomnak, orvosi tekintélynek gyógyító értékét folyton hangoztatta.

Kötelességteljesítése körül engedményekre nem volt hajlandó, de személyzete iránt a legjobb indulattal, atyai támogatással viselkedett. Társadalmi téren lekötelező, udvarias modorával sok barátot szerzett.

Részt vett a közügyekben mint fővárosi bizottsági tag s szava mindig méltánylásban részesült. Az egyetemi ifjúság érdekeit szíve egész hevével pártolta és védte. Collegái szerették, betegei benső ragaszkodással csüggték rajta. Szép lelke a művészetben, zenében nagy élvezetet talált. Nősülni, gyenge testalkatát hozván fel okul, soha sem akart.

A betegség, mely váratlanul okozta hirtelen halálát, lopva fészkelte be magát szervezetébe. Néhány héten át időközönként érzett szívtájéki szorongást, mely naponként néhány perczig gyötörte. Az ez okból megejtett orvosi vizsgálat már életében a függőér és környéki verőerek elmeszesedését állapította meg s a mult év április hó 27-én reggel a szív koszorúereinek hirtelen elzáródása rögtöni halálát idézte elő.

Eredményes tudományos munkássága maradandó, nemes szíve és humánus gondolkodása kegyeletos emléket biztosítanak számára.